

دانشگاه پیام نور

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

مرکز پیام نور مشهد

پایان نامه:

جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

رشته الهیات - فقه و مبانی حقوق اسلامی

گروه علمی فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه:

تأثیر زمان و مکان در بیع موقوفات از منظر فقه و حقوق موضوعه

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر محمد حسن حائری یزدی

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر احمد علی هاشمی

نگارش :

زهره ثابتی بیلندی

دی ماه ۱۳۹۰

تقدیم

تقدیم به فروغ جاویدان خورشیدی زوال خراسان، حضرت علی بن موسی الرضا (ع) که
دل های فیروزه ای، کبوتر گلسته های آسمانش، مستند و چشم باد افق ارادت اوروشنی

می آموزند.

تقدیم به رضا (ع) که در این دیار غربت سائل درگاه پادشاهی بودم.

قدردانی

پروردگارم را سپاس می‌گویم که توفیق داد عمرم را در مسیر علم و دانش سپری کنم و چه بسیار
استاد دلسوز و دانشمند را در مسیر راهم قرار داد.

با قلبی فروتن و سپاسگزار، رهنمودها و رنج‌ها و حمایت‌های بی‌دریغانه استاد ارجمندم؛ جناب
آقای دکتر محمد حسن حائری نژادی، جناب آقای دکتر سید احمد علی هاشمی و سرکار خانم دکتر
زهراکواهی را ارج می‌نهم و از اینکه دلسوزانه ناظر بر کارم بودند تشکر و قدردانی می‌نمایم.
و از پدر و مادر و همسر که بزرگوارانه بهمنقش و همراه من در انجام این پژوهش بودند قدردانی می
کنم.

والا ترین سپاس‌های قلبی من ارزانی مساحت‌های مهرورزانانه آنها باد.

نام خانوادگی : ثابتی بیلندی			نام : زهره		
عنوان پایان نامه : تأثیر زمان و مکان در بیع موقوفات از منظر فقه و حقوق موضوعه					
استاد راهنما : دکتر محمد حسن حائری یزدی			استاد مشاور: دکتر سید احمد علی هاشمی		
استاد داور داخلی: دکتر محمد بهروزیه			استاد داور خارجی: دکتر عباسعلی سلطانی		
نماینده گروه آموزشی : دکتر زهرا گواهی					
درجه تحصیلی : کارشناسی ارشد		رشته : الهیات		گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی	
دانشگاه : پیام نور		مرکز : مشهد		تاریخ دفاع : ۱۳۹۰/۱۰/۱	
تعداد صفحه : ۱۶۴					
کلید واژه ها : بیع موقوفه، ابدال، استبدال، زمان، مکان، خرابی موقوفه، تبدیل به احسن.					
چکیده :					
انسان ها می باشد. با توجه به این که در تعریف وقف، تحبیس مال لحاظ شده، اصل اولیه در موقوفات ممنوعیت فروش آن هاست؛ چراکه واقف، مال موقوفه را صدقه ای مستمر برای خویش قرار داده است و فروش آن، وی را از پاداش اخروی محروم می سازد لذا حق او مانع از بیع آن می شود. اما شرایط و اوضاع جامعه در برهه های مختلف زمانی و مکانی در حال تغییر است و به ناچار موقوفات نیز از تأثیرگذاری این دو عنصر (زمان و مکان) بی نصیب نیستند و در گذر زمان موقعیت ها و شرایط جدیدی (مانند خرابی، کم و زیاد شدن منفعت، ، مجهول المصرف و...) پیدا می کنند. در چنین اوضاع و شرایطی، اصرار بر اعمال اصل اولیه (عدم جواز فروش موقوفه) منجر به ایجاد فساد و رکود موقوفات خواهد شد که این با هدف وقف در تناقض است. در زمینه فروش اعیان موقوفات عام (مانند مساجد، مشاهد و...) فقهای امامیه حتی در صورت عارض شدن شرایط خاص مانند خرابی، کم شدن منفعت و... قائل به عدم جوازند و تنها استثناء آن در زمان پیدایش عناوین ثانویه (مانند مصالح و مفاسد اجتماعی واضطرار) و اجرای حکم حکومتی است که حاکم شرع یا مأذون از جانب وی حق تصرف و فروش عین موقوفات عام حتی مساجد را دارد. اما در مورد اموال آن ها (مانند فرش، روشنایی و...) فقها ابتدا مصرف در مماثل و سپس مصالح عمومی را مطرح کرده اند و چنانچه استفاده در مصالح عمومی بدون فروختن میسر نشود می توان آن را فروخت. در زمینه موقوفات خاص نیز با توجه به شرایط و موقعیت هایی که با گذشت زمان پیدا می کنند ، فقها حکم جواز، عدم جواز یا مصرف در وجوه «بر» را مطرح کرده اند. در موارد جواز، متصدی بیع در مرحله اول ناظر شرعی و سپس حاکم می باشد. در حال حاضر، فروش رقبات موقوفه و نحوه تبدیل آن از جمله مواردی است که انجام آن موکول به اجازه سرپرست سازمان اوقاف که مأذون از طرف ولی فقیه است، شده است.					

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	
الف) طرح موضوع و اهمیت آن	۱
ب) تعریف مسئله و بیان سوالهای اصلی تحقیق	۲
ج) فرضیه ها	۳
د) پیشینه تحقیق	۳
ه) شیوه تحقیق	۴
و) روش گردآوری	۵
ز) بهره وران تحقیق	۵
ح) اهداف تحقیق	۵

فصل اول – کلیات

مبحث اول: شناخت مفاهیم	۷
گفتار اول : وقف در لغت	۷
گفتار دوم : وقف در اصطلاح	۸
گفتار سوم : معنا ومفهوم زمان ومكان	۱۰
مبحث دوم : ارکان وقف	۱۳
گفتار اول : صیغه	۱۳
گفتار دوم : واقف	۱۴
گفتار سوم : موقوفه	۱۴
گفتار چهارم : موقوف علیه	۱۵
مبحث سوم : انواع وقف	۱۷
گفتار اول : انواع وقف به اعتبار موقوف علیهم	۱۷
گفتار دوم : انواع وقف به اعتبار درآمد	۱۷

۱۸	 گفتار سوم : انواع وقف به اعتبار مصرف
۱۹	 گفتار چهارم : انواع وقف به اعتبار استمرار و انقطاع
۱۹	 مبحث چهارم : تاریخچه وقف
۱۹	 گفتار اول : وقف قبل از اسلام
۲۱	 گفتار دوم : وقف بعد از اسلام
۲۱	 (۱) آیات قرآن
۲۲	 (۲) سیره معصومین و صحابه
۲۵	 (۳) وقف در ایران
۲۷	 مبحث پنجم : وقف در جوامع غیر اسلامی
۲۷	 گفتار اول : وقف در میان عراقی های قدیم
۲۸	 گفتار دوم : وقف در آلمان
۲۹	 گفتار سوم : وقف در سوئیس
۲۹	 گفتار چهارم : وقف در فرانسه
۳۰	 گفتار پنجم : نهادهای وقفی در آمریکا
۳۲	 مبحث ششم : مشروعیت و جایگاه وقف
۳۲	 گفتار اول : مشروعیت وقف
۳۳	 گفتار دوم : اهمیت و جایگاه وقف
۳۳	 (۱) در قرآن کریم
۳۳	 (۲) در روایات
۳۴	 مبحث هفتم : وقف و نیازهای جامعه
۳۵	 گفتار اول : رویکرد اجتماعی
۳۶	 گفتار دوم : رویکرد اقتصادی
۳۸	 گفتار سوم : رویکرد فرهنگی
۳۹	 (۱) وقف پشتوانه مردمی مراکز علمی
۴۰	 (۲) وقف در خدمت اخلاق
۴۰	 (۳) وقف ضامن بقای پایگاه های عبادتی و تعظیم شعائر دینی
۴۲	 مبحث هشتم : اداره موقوفات با رویکردی به حقوق و قوانین موضوعه
۴۲	 گفتار اول : تولیت در وقف

گفتار دوم : ملکیت در وقف ۴۶

گفتار سوم : شخصیت حقوقی وقف ۵۰

فصل دوم : بررسی اصل اولیه و تأثیر زمان و مکان در بیع موقوفات عام

مبحث اول : بیع موقوفه و اصل اولیه ۵۴

گفتار اول : بیع موقوفه ۵۴

گفتار دوم : بطلان وقف با بیع آن ۵۵

گفتار سوم : توضیح و تبیین اصل اولی ۵۷

گفتار چهارم : ادله اصل عدم بیع و استبدال موقوفه (اصل اولی) ۵۸

(۱) آیات قرآن ۵۹

(۲) روایات ۵۹

(۳) اجماع و ارتکاز متشرعه ۶۴

(۴) نداشتن شرایط عوضین ۶۵

(۵) حقوق متعلق به مال موقوفه ۶۵

گفتار پنجم : نقد و بررسی ادله منع جواز بیع و استبدال ۶۶

مبحث دوم : تبیین مسأله زمان و مکان ۶۹

گفتار اول : ضرورت و اهمیت تأثیر زمان و مکان در فقه ۶۹

گفتار دوم : تأثیر زمان و مکان در وقف ۷۰

مبحث سوم : اقسام موقوفات عام و حکم بیع و استبدال آنها ۷۳

گفتار اول : مساجد ۷۴

(۱) بیع و تصرف در اصل مسجد در صورت خرابی ۷۴

(۲) بیع و تصرف در اموال مساجد با حدوث عوارضی مانند (خرابی، افتادن از حیّز انتفاع و...) ۷۸

گفتار دوم : چند استفتاء از رهبر انقلاب پیرامون مساجد ۸۱

گفتار سوم : حکم ثمن حاصل از فروش اموال مساجد ۸۳

گفتار چهارم : غیر مساجد (بیمارستان، مدارس، مشاهد و...) ۸۴

مبحث چهارم : تأثیر زمان و مکان در موقوفات عام ۸۷

گفتار اول : متعذر المصرف شدن موقوفات عام ۸۷

گفتار دوم : مجهول المصرف شدن موقوفات عام ۹۱

۹۲	 گفتار سوم : عناوین ثانویه
۹۵	 نتیجه گیری

فصل سوم : تأثیر زمان و مکان در بیع موقوفات خاص

۱۰۱	 مبحث اول : صورت های دهگانه جواز بیع
۱۰۱	 گفتار اول : خرابی موقوفه آن گونه که با بقا قابل استفاده نباشد
۱۰۷	 گفتار دوم : کم شدن منفعت موقوفه بر اثر خرابی
۱۱۰	 گفتار سوم : خرابی موقوفه آن گونه که استفاده از آن قابل توجه نباشد
۱۱۳	 گفتار چهارم : زوال عنوان موقوفه
۱۱۶	 گفتار پنجم : انفع بودن بیع موقوفه برای موقوف علیهم
۱۲۰	 گفتار ششم : نیاز شدید موقوف علیهم
۱۲۳	 گفتار هفتم : اختلاف موقوف علیهم
۱۲۸	 گفتار هشتم : تعذر در صرف منافع موقوفه
۱۳۱	 گفتار نهم : مجهول المصرف شدن
۱۳۴	 گفتار دهم : زیادی منافع موقوفه
۱۳۵	 مبحث دوم : حکم ثمن موقوفه
۱۳۸	 گفتار اول : مسأله لزوم خرید مماثل
۱۴۱	 گفتار دوم : وقف بودن بدل موقوفه
۱۴۳	 مبحث سوم : متصدی بیع موقوفه
۱۴۳	 گفتار اول : اقوال فقها
۱۴۵	 گفتار دوم : قول برگزیده
۱۴۶	 گفتار سوم : دیدگاه قانون
۱۴۷	 مبحث چهارم : بیع موقوفه و حق شفعه
۱۴۹	 نتایج و راهکارها
۱۵۳	 فهرست منابع

مقدمه

Graduate Thesis Abstract

Students Surname:Sabeti Bilondi **Name:**Zohreh
Thesis Title : The Effect Of Time And Place On The Sale Of Endowments From The View Point Of Jurisprudence And Low.
Supervisor : Dr.Mohammad Hasan Haeri Yazdi
Advisor : Dr . Seyyed Ahmad Ali Hashemi

University : Payamenoor , Mashhad Senter Theology And Islamic
Learning Field : Islamic Jurisprudence And Law
Defense : 22 / 12/ 2011

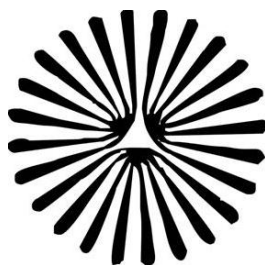
Number Of pages : 164

Key words : Sale of endowment, Place, Time, Endowment destruction, Changing to the best

Abstract

Endowment is one of God's favors towards His servants. In fact, endowment is a current and permanent alms for human beings. With regard to the definition of endowment, in which the confinement of property is considered, the primary principle in endowments is prohibition of their sale. This is because the benefactor has made the endowed property a continuous charity for himself and its sale deprived him of Next World reward. Thus his right is an obstacle for its sale. But the circumstances and conditions of the society are changing in different periods of time and places, and as a consequence endowments are affected by these two elements (time and place), and they are getting new conditions and circumstances as time passes. (such as; being destroyed, giving less or more benefit, becoming unknown, etc.,) in such conditions insisting on exercising the primary principle (not giving the permission to sell endowments) may lead to corruption and stagnation of endowments, and this is in contrast with the aim of endowment. In the case of selling public endowments (such as; mosques, shrines, etc.,), Imamiyeh jurists, even in those specific circumstances (like; being destroyed, giving less benefit and so on), believe in not giving the sale permission and the only exception is in the time of secondary issues (like; social corruptions and interests, and constraint). And it's the

execution of the governmental verdict through which Sharia judge or his representative has the right to possess or sell actual public endowment, even mosques. But about their properties, the jurists first allow their use in similar places and then for public interests. If their use for public interests is not possible without their sale, they can be sold. considering private endowments, with regard to the conditions and circumstances which they get through passage of time, jurists have propounded the sale permission, non-permission or using in charity cases. In the case of permission, the person in charge of sale is, at first, legal supervisor and then the judge. At the present time, selling endowments properties and the way of permutation are of the issues executing of which is contingent upon the permission of the head of endowments organization who has been authorized by fully qualified jurist guardian.

: Payame Noor University

**Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For
Degree Of M.sc In Islamic Jurisprudence And Law**

Department Of Islamic Jurisprudence And Law

**Title :
The Effect Of Time And Place On The Sale Of
Endowments From The View Point Of
Jurisprodence And Low.**

Supervisor :

Dr . Mohammad Hasan Haeri Yazdi

Advisor :

Dr . seyyed Ahmad Ali Hashemi

**By:
Zohreh Sabeti Bilondi**

Dec 2011

«لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ»^۱

یکی از اموری که لازم است در بنای جامعه نوین اسلامی مورد توجه و عنایت خاص قرار بگیرد، احیای سنت های الهی است، وقف به عنوان یکی از سنت های اسلامی ریشه در تاریخ اسلام داشته و با آن زاده شده و همراه آن رشد کرده است.^۲

وقف مانند بسیاری از موضوعات فقهی دارای احکام مختص به خود است که مسلماً بسیاری از این احکام شامل بیع واستبدال موقوفات می باشد، در فقه و حقوق اسلامی به نهاد وقف توجه ویژه ای شده به گونه ای که محال است فقهی در باب معاملات کتابی نوشته باشد و به بحث وقف نپرداخته باشد. در میان مباحث وقف نیز بحث بیع موقوفه از اهمیت زیادی برخوردار است چرا که دوام از شرایط اساسی وقف بوده و واقف با وقف حق هر گونه تصرفی را از خود و موقوف علیهم سلب می کند. ولی با توجه به تأثیرات زمان و مکان در ادوار مختلف، تمامی موقوفات در معرض این تأثیرات قرار داشته و دارند و در اوضاع و شرایط مختلف موقعیت های جدیدی پیدا می کنند لذا در کتب فقهی بخش عمده ای از مباحث وقف به بحث جواز و عدم جواز بیع موقوفه پرداخته شده است.

الف) طرح موضوع و اهمیت آن

دین اسلام در تمام زمینه ها، احکام و راهکارها را بیان کرده است وائمه معصومین (علیهم السلام) آن ها را تبیین نموده اند. فقها با تکیه بر منابع دینی به توضیح و تشریح احکام شرع پرداخته اند. «وقف» یکی از موضوعاتی است که از آغاز تشریع به آن توجه ویژه ای شده است و فقها نیز در

^۱ - « هرگز به نیکوکاری نمی رسید مگر اینکه از آن چه دوست می دارید (در راه خدا) انفاق کنید و آنچه انفاق می کنید خداوند از آن باخبر است»، آل عمران/۹۲.

^۲ - سلیمی فر، مصطفی، (۱۳۷۰)، نگاهی به وقف و آثار اقتصادی اجتماعی آن، ویراستار حیدر علوی نژاد، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ اول، ص ۷.

کتب فقهی بابی را با عنوان «باب الوقف» به این موضوع اختصاص داده اند، که احکام مربوط به وقف در آن مطرح شده است. یکی از این احکام اصل عدم جواز فروش موقوفات است.

اما باتوجه به تغییر و تحولاتی که همواره در شرایط و اوضاع زمان و مکان صورت می گیرد و شرایط جدیدی برای موقوفات به وجود می آید، اگر بنا، براین باشد که همان حکم عدم جواز در تمام زمینه ها اجرا شود، بسیاری از اهداف وقف، واقف و مصالح جامعه نادیده گرفته شده و منجر به رکود موقوفات خواهد شد. لذا در چنین اوضاع و شرایطی - که ناشی از تأثیرات زمان و مکان است - بحث بیع و فروش موقوفات مطرح می شود.

در کتب فقهی، فقها به جواز فروش موقوفه در شرایط خاص و استثنائی اشاره کرده اند که باید مورد بررسی قرار گیرد تا ابعاد مختلف آن بیشتر روشن شود.

بنابراین با توجه به آنچه ذکر شد، پژوهش حاضر با توجه به فقه و حقوق موضوعه در حد توان به بررسی بیع موقوفه با رویکرد به نقش زمان و مکان می پردازد تا جنبه های مختلف موضوع آشکار شود.

(ب) تعریف مسأله و بیان سؤالهای اصلی تحقیق

مسأله وقف از مسائل بسیار مهمی است که در همه جوامع با عناوین گوناگون مورد توجه بوده و هست. این مسأله در فقه و حقوق اسلامی از جایگاه مهمی برخوردار است از آنجا که طبیعت وقف حبس ملک است و مقتضی عدم هر گونه نقل و انتقالی می باشد. انجام تصرفات ناقله از جمله فروش اموال وقفی از نظر فقهی امکان پذیر نیست و نیاز به شرایط و دلایل خاص می باشد، از سوی دیگر ممکن است اوضاع و شرایط خاص زمانی و مکانی پیش آید که عدم فروش موقوفه موجب مشکلات و چالش هایی گردد.

در خصوص تأثیر زمان و مکان بر فروش موقوفات سؤالاتی مطرح است که در این پژوهش سعی شده به آن ها پاسخ داده شود:

- ۱- با عنایت به دلایل (ممکنات و عمومات و ادله خاص)، طبع و مقتضای اولیه وقف چیست؟
- ۲- منظور از زمان و مکان در خصوص مسأله مورد بحث چیست؟
- ۳- آیا تاثیر زمان و مکان در بیع وقف عام و وقف خاص متفاوت است ؟
- ۴- در صورت وجود مجوز بیع، مجری و متولی بیع موقوفه از منظر فقه و حقوق کیست؟
- ۵- در صورت وجود مجوز و انجام بیع ثمن مربوطه در چه راهی و چگونه به مصرف می رسد ؟

ج) فرضیه ها

- ۱- وقف به دو قسم وقف عام و خاص تقسیم شده است که فقها در بیع این دو قسم (وقف عام و خاص) اختلاف نظر دارند و ممکن است خرید و فروش هر یک از این دو قسم با توجه به شرایط خاص زمانی و مکانی متفاوت باشد .
- ۲- مقتضای امر و قواعد اولیه این است که اموال موقوفه قابلیت بیع و استبدال ندارند.
- ۳- منظور از زمان و مکان، اوضاع و شرایط مجوز بیع هستند از قبیل نیاز شدید موقوف علیهم ، اختلاف آنها و شرایط و اوضاع اجتماعی که موقوفات را در موقعیت جدیدی قرار می دهند.
- ۴- مرجع تشخیص موارد مجوز بیع موقوفه ، متولی و در مواردی حاکم می باشد، همچنین متولی بیع موقوفه ممکن است در شرایط گوناگون متفاوت باشد مانند : متولی ، حاکم ، موقوف علیهم و ...
- ۵- ثمن حاصل از بیع موقوفه در راهی نزدیک به نظر واقف به مصرف می رسد .

د) پیشینه تحقیق

نگارنده در ارتباط با موضوع حاضر به کتاب، مقاله یا پایان نامه مستقلی برخورد نکرده است البته موضوعات تقریباً مشابهی کار شده است که به بعضی از جنبه های طرح حاضر توجه نموده است ازجمله، کتاب «تحول و پویایی احکام شیعه (تأثیر زمان و مکان در فقه شیعه)» تألیف مهدی شوشتری که در این کتاب به مبحث زمان و مکان به طور کلی در فقه شیعه پرداخته شده و در آن اشاره ای به

مبحث بیع وقف نشده است. کتاب «بررسی بیع وقف از دیدگاه فقه و حقوق» تألیف فهیمه ملک زاده، نیز به طور مستقل در باب بیع موقوفه مطرح است.

هم چنین با جستجو و تفحصی که در مجموعه آثار کنگره ی بررسی مبانی فقهی امام خمینی (رحمة الله علیه) - که با رویکرد به زمان و مکان است - انجام گرفت ، به این مبحث در بیع موقوفه به صورت خیلی کوتاه و مختصر (در حد چند سطر) اشاره شده بود.

ولی این که به بررسی بیع موقوفه با رویکرد به زمان و مکان به طور مستقل و مجزا اشاره شود ، به چشم نخورده است.

ه) شیوه تحقیق

شیوه تحقیق در این پژوهش به لحاظ ماهوی، تحلیل و استنتاج است، و به لحاظ شکلی از طریق فیش برداری از کتب و اسناد مکتوب و نشریات و مقالات موجود در مجلات تخصصی می باشد. به بیان دیگر در تدوین این پایان نامه از منابع معتبر و دسته اول فقهی و روایی از جمله؛ المکاسب، جواهر الکلام، تحریر الوسیله، شرایع الاسلام، المقنعه، قواعد الاحکام، تبصرة المتعلمین، المبسوط، الخلاف، وسائل الشیعه، بحار الانوار، من لایحضره الفقیه، کافی و... که تألیفات فقههای بزرگوار متقدم، متأخر و معاصر بوده و قریب به ۶۰ اثر می باشد، بهره گرفته شده است. از کتب معتبر مؤلفان برجسته حقوقی نیز از قبیل کاتوزیان، امامی، جعفری لنگرودی استفاده شده است.

همچنین از مقالات مختلف به ویژه مجله وقف میراث جاویدان، سایت های مختلف فقهی و حقوقی و استفتائات مراجع عظام تقلید بهره گرفته شده است

لازم به یادآوری است که برای دسترسی به منابع دسته اول فقهی و روایی از نرم افزار معجم فقهی استفاده شده است.

فصل بندی پایان نامه به این شرح است:

نگارنده در ابتدا به بیان مقدمه، طرح موضوع، تعریف مسأله و... پرداخته و سپس سه فصل به این ترتیب تنظیم شده به این ترتیب که در فصل اول کلیات، فصل دوم بررسی اصل اولیه و تأثیر زمان

و مکان در بیع وقف عام و فصل سوم تأثیر زمان و مکان در بیع وقف خاص مورد بررسی قرار گرفته و در پایان نتایج و راهکارها مطرح شده است.

(و) روش گردآوری

برای به ثمر رسیدن این پژوهش از روش کتابخانه ای و اسنادی و تجزیه و تحلیل اطلاعات که یکی از عمده ترین روش های تحقیق در زمینه علوم اسلامی است، بهره گرفته شده است.

(ز) بهره وران تحقیق

۱- دستگاه های اجرایی و قانون گذاری

۲- متولیان امور فرهنگی و اجتماعی جامعه

۳- سازمان اوقاف

۴- پژوهشگران و دانشجویان

(ح) اهداف تحقیق

۱- آشنا کردن واقفین و متصدیان اموال موقوفه با مسائل و احکام بیع مال موقوفه

۲- توجه دادن متولیان و متصدیان به تأثیراتی که زمان و مکان بر بیع موقوفات گذاشته و می گذارد و سبب جواز یا عدم جواز فروش آنها می شود.

۳- انجام تصمیمات بهتر و سازنده تری با توجه به آگاهی سازمان ها و متصدیان امور موقوفه از مسائل و چالش های بیع وقف با توجه به مسأله زمان و مکان .

فصل اول:

کلیات

مبحث اول: شناخت مفاهیم

گفتار اول: وقف در لغت

وقف در لغت به معنای ایستادن، درنگ کردن، بازداشتن، اقامت کردن^۱، همچنین به معنای به حالت ایستاده ماندن و آرام گرفتن نیز آمده است.^۲ در منتهی الارب، ثابت ماندن بر چیزی، درنگ کردن معنا شده است.^۳

در لسان العرب^۴ (ماده وقف) این واژه را چنین توضیح داده است: وقوف ضد جلوس است. هرگاه کسی در مکانی بایستد می گویند «وقف» و جمع آن وقوف است و به صورت متعدی نیز به کار می آید. میگوییم: وَقَفْتُهَا أَنَا وَقَفًا وَ وَقَفَ الدَّابَّةُ.

هرگاه گفته شود «وقف الارض الى المساكين (یا للمساكين) وقفاً» به معنای حبس خواهد بود.

در معجم مقاییس اللغة^۵ ذیل واژه «وقف» چنین آمده است:

«أصل واحدٌ يدلُّ على تَمَكُّثٍ في شَيْءٍ»، که واژه «وقف» را به «مکث» معنا کرده است.

طریحی در مجمع البحرین^۶ نیز برای بیان معنای لغوی «وقف» به آیه کریمه «وَلَوْ تَرَى إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ» شاهد آورده است که به معنای همان «مکث و درنگ کردن» می باشد. البته به شکل متعدی فهمیده می شود.

^۱ - دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، لغت نامه، زیر نظر دکتر محمد معین و سید جعفر شهیدی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ج ۱۴، ص ۲۳۲۲۷؛ آژنگ، نصرالله، ۱۳۸۱، گنجینه لغات، تهران، انتشارات گنجینه، چاپ اول، ج ۲، ص ۱۸۰۰، جهانبخش، ولی الله، ۱۳۶۱، فرهنگ بیان، بی جا، انتشارات حجتی، ص ۳۰۹؛ انوری، حسن، ۱۳۸۲، فرهنگ فشرده سخن، تهران، انتشارات سخن، چاپ اول، ج ۲، ص ۲۵۷۱.

^۲ - خوری شرتونی، سعید، ۱۳۷۴، اقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد، تهران، دارالاسوة للطباعة و النشر، ج ۵، ص ۸۱۵.

^۳ - صفی پور شیرازی، عبدالرحیم، ۱۳۷۷ هـ ق، منتهی الارب فی اللغة العرب، بی جا، اسلامیة، جلد ۴، ص ۱۳۳۳.

^۴ - ابن منظور، ۱۴۰۵ هـ ق، لسان العرب، قم، نشر ادب الحوزة، چاپ اول، ج ۹، ص ۳۵.

^۵ - ابن فارس، احمد، ۱۴۰۴ هـ ق، معجم مقاییس اللغة، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۶، ص ۱۳۵.

^۶ - طریحی، فخرالدین، ۱۳۶۷، مجمع البحرین، به تحقیق سید احمد حسینی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ ۲، ص ۵۳۵.

^۷ انعام ۲۷/.